

**Aynur
Turan**

(əvvəli ötən sayımızda)

Nazim Hikmət heyranlıqla: "Azərbaycan dilindəki şeirlərini türkcədən daha gözəl səslənir" - deyər şirin Azərbaycan türkcəsindən aldığı zövqü təsdiq edirdi.

**Nazim şeir oxuyurdu,
Dəniz kimi dalğalanan bir salonda.
Şeir dəniz qoxuyurdu,
Şeir həsrət qoxuyurdu,
Ümid, arzu, bir də Vətən
Qoxuyurdu...**

Nazim Hikmətin sevgi dolu nəfəsiylə süslənmiş Azərbaycana həsr olunmuş şeirləri, xalqımızın mədəniyyətinə dair məqalə və xatirələri də Azərbaycan ədəbi mühiti, oxucusu üçün maraqlıdır. Azərbaycan şair və yazıçılarının bir çoxu ilə şəxsən dostluğu, onlarla yaradıcılıq əlaqələri Nazim üçün də, xalqımız üçün də türklüyün yaşayın səsi, nəfəsi idi. Bu keşməkeşli tarixləri özündə yaşadan bu nəfəs, xalqın Nazim Hikmət sevgisi və Nazim Hikmətin simasında Türkiyəyə olan sevgi heç tükənmədi, daha yaşarlı və güclü oldu.

Tənqidçi, publisist, filologiya elmləri doktoru Azər Turanın qeyd etdiyi kimi, "Sovetlər dönəmində Azərbaycanın efir məkanında Türkiyə türkcəsini maneəsiz təmsil edən yeganə səs Nazim Hikmətə məxsus idi və... Nazimin bizim üçün doğma və canlı türkcəsini-səsinə lentə alıb əbədiləşdirən "Nazim Hikmət qalaktikası" kitabının müəllifi professor Aqşin Babayev olmuşdu.

"Nazim Hikmət" (Bakı, 1978), "Nazim Hikmətin yaşamı" (Berlin, 1989), "Nazim və Azərbaycan" (İzmir, 2012), "Nazim Hikmət qalaktikası" (Bakı, 2016) kimi monoqrafik əsərlər, onlarca məqalənin müəllifi olan nazimşünas alim-yazıçı Aqşin Babayev ədibin "Seçilmiş əsərləri" ni (2009) nəşrə hazırlamış, "Ceviz ağacı" pyesini şairin həyatına həsr etmişdi. "Seçilmiş əsərləri" ndəki ön sözün müəllifi isə Xalq yazıçısı Anar idi.

Təsədüfi deyildi ki, 2002-ci ildə Nazim Hikmətin 100 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq Nazim Hikmət Simpoziumuna qatılacaq isimlər sırasında Xalq yazıçısı Anar, Aqşin Babayevin adı ön sırada idi.

Azərbaycan-Türkiyə ədəbi əlaqələrinin öyrənilməsi sahəsində xüsusi xidmətləri ilə yadda qalmış görkəmli şərqşünas alim, Nazim Hikmət və Yaşar Kamalın yaradıcılığının pərəstişkarı olan Qədir İsmayılov da müasir və klassik türk ədəbiyyatının tədqiqatçılarından biri idi. Azərbaycan-Türkiyə ədəbi əlaqələri onun elmi araşdırmalarının mərkəzində duran mövzu olmuşdur. Türkiyə ədəbi mühitini ardıcıl olaraq öyrənən, sovet rejiminin qadağa illərində xüsusi mühafizə fondlarında saxlanılan Türkiyə mətbuatından əldə etdiyi materialları kataloqlaşdırıb elmi tədqiqatlar üçün zəngin informasiya bazası yaradan Qədir İsmayılov F.Köprülüzadə,

A.Qaraxan, A.S.Levend, A.Tanpınar, N.S.Banarlı, A.Kabaklı, C.Yenerin yaradıcılığı ilə yaxından tanış idi, Namik Kamal, Yaşar Kamal, Əziz Nesin və b. yaradıcılığına dair maraqlı araşdırmalar aparmış, müasir türk ədəbiyyatına dair onlarca ciddi elmi yüklü olan irihəcmli məqalələr yazmış, türkiyəli yazarlardan çevirmələr etmişdi. Böyük türk şairi Nazim Hikmətin şəxsiyyəti və sənəti də Qədir İsmayılovun qardaş Türkiyə ədəbiyyatının nümayəndəsi kimi diqqət mərkəzində idi. Təsədüfi deyil ki, Nazim Hikmətin əsərlərindən ibarət "Günəşi içənlərin türküsi" kitabını da Qədir İsmayı-

lov tərtib etmişdi. Kitaba "Kərəm kimi" başlıqlı ön sözün müəllifi isə Xalq yazıçımız Anar idi. Sonralar Nazim Hikmətin həyatı və yaradıcılığına həsr olunmuş eyniadlı 358

Sevgidən söz toxuyan

Nazim Hikmət

səhifəlik kitab Ankarada, "Bəngü" yayınları tərəfindən nəşr olundu.

Vaxtilə Nazim Hikmətin ilk kitabı Türkiyədən öncə Azərbaycanda nəşr olunduğu kimi, Anarın da böyük şairə həsr olunmuş "Nazim Hikmət. Kərəm gibi" kitabı İmdat Avşarın türkcəyə çevirməsində Azərbaycandan əvvəl Türkiyədə işıq üzü gördü. Kitaba şairin Türkiyədə çap olunmamış məqalələri ilə yanaşı, həyatı və sənəti haqqında yazıları, M.Rəfilinin, Ə.Nazimin, S.Vurğunun, S.Rüstəmin, R.Rzannın, M.Dilbazinin, N.Rəfibəylinin, B.Vahabzadənin, Qabilin, X.Rzannın, M.Arazın, və b. ona ithaf etdiyi şeirlər daxil edilmişdi. Kitab haqqında Türkiyədə "Hürriyyət", "Milliyyət", "Cümhuriyyət", "Zaman", "Yeni Şafaq" qəzetlərində, "Kardeş kalemlər" və bir sıra başqa dergilərdə geniş materiallar dərc olunmuşdur.

Nazim Hikmət yaradıcılığı, Nazim Hikmət şəxsiyyəti həmişə Anarın da maraqlı dairəsində olub. Anar uşaqlıqdan anası, Xalq şairi N.Rəfibəylinin ona sevrə-sevrə oxuyaraq sevdirdiyi "Koroğlu" dastanı, Nazim Hikmətin şeirləri, xüsusilə də "Günəşi içənlərin türküsi", "Dədə Qorqud", Füzuli, Mirzə Cəlil Anarı yetişdirən ən önəmli qaynaqlar olmuşdu. İllər boyu Nazim Hikmətin Moskvadan toy günü vurduğu teleqramdakı: "Gənclərə dünyada ən çətin şey olan xoşbəxtlik diləyirəm" - sözlərini "Günəşi içən-

lərin türküsi" nün nisgilinə qatararaq qəlbində yaşada-yaşada türk dünyasının ədəbi körpülərini yaradıcılığı boyu öz mənəvi dünyasında qovuşdurmuşdur.

Türkiyədə keçirilən Nazim Hikmət Simpoziumunda iştirak edən Anar gəncliyindən sevdidi bu türk şairi ilə bağlı xatirələrini də bölüşmüşdü. Lakin Nazim Hikmətlə bağlı onun doğma yurdunda bir iz görmədikdə mütəəssir olan Anarın düşüncələrini Doç. Dr. Betül Coşkun "Baküden İstanbula: Bir Azeri Yazının Kurgusal Yolculuğu" başlıqlı yazısında Türkiyə türkcəsində belə anlatmışdı: "...İstiklal caddesini, Qalatasaray körpüsünü, modern mahalleləri, kuhne çarşılı, geniş sokaqları, dar alanları dolaşdım. Ne

münizmin simgesi (rəmzi-Z.Ə.) olduğu illərdə bizim üçün, Sovyetlərdə yaşayan Türklər üçün, Türklüğün və Türkiyə'nin simgesi idi" deyər düşüncələrini bölüşürdü. Anar türk oxucusuna, Türkiyə ədəbi mühitinə çatdırmağa çalışdı ki, Nazim Hikmət yalnız Türkiyənin deyil, bütün Türk dünyasının, hətta dünyanın böyük şairlərindən biridir.

Beləcə, hələ sovet dönəmində yerli mətbuatda Kərəm yanğısı ilə Nazim Hikməti təbliğ etməkdən başlayaraq, Türk dünyası Yazıçılar Birliyinin qurulmasının sevincini yaşamasına qədər uzanan yaradıcılıq yolunda Anar "türkün söz varlığını" həm Azərbaycan, həm də Türkiyə mətbuatında həssas yazıçı qələmi ilə, sevrə-sevrə tərənnüm

şair deyilik" ifadəsini diqqətə çəkən Anar, o illərdə Nazimin Türkiyədən gəlmiş ilk türk kimi Sovetlər birliyinin bütün türk xalqları - tatar, qırğız, qazax - tərəfindən sevilirdiyini və bu sevginin həmin xalqları birləşdirdiyini yazırdı. Amma Nazim Hikmətin daha bir böyük sevgiyə də ehtiyacı vardı: Nəriman Həsənzadə xatirələrinin birində şairin: "Kaş türk xalqı Səməd Vurğunun Azərbaycan xalqının sevdidiyi yarısı qədər məni sevəydi..." - deyər bu həsrəti necə dilə gətirdiyinin şahidi olduğunu yazır (Ə.Q., 1982, 15 yanvar).

Səməd Vurğun və Nazim Hikmət - Her iki şair sosialist realist sənət anlayışını "Fərhad və Şirin" adlı əsərlərində əks etdirmiş, xalq qəhrəmanı "Fərhad" obrazını ön plana çıxarmışdır. İki şair, iki sevgi... Şairlərin hərərətindən, böyüdü mühitin mədəniyyətindən və yaşadıkları dövrün siyasi hadisələ-

rindən irəli gələn fərqliliklər heka-yenin elementlərində dəyişikliklər yaratdı. Türkiyəli araşdırmaçı Ayşe Ulusoy Tuncel hər iki əsəri müqayisə edərkən yazır ki, Nazim Hikmət bu əsəri ilə insanlıq sevgisini cəmiyyət sevgisi ilə birləşdirmək istəyirdi. Ona görə də Nazimin bir qədər özünə bənzəyən Fərhad bütün çətinliklərə rəğmən gələcəyə ümidlə baxan bir şəxsiyyətdir".

Zamanlar və əsrlər dəyişdi; veriləcək bütün suallara cavab hazırlayan ideologiyaların artıq cavab verə bilməyəcəyi bir sıra yeni suallar, problemlər ortaya çıxdı. İdeologiyaların məhv edildiyi, ideoloji sədlərin aradan qaldırıldığı bir dövrdə keçmişdə baş verən hadisələri daha obyektiv qiymətləndirmək vaxtı yetişdi. İnsanlıq və cəmiyyət sevgisinin qovuşacağı körpülərdə bir Nazim Hikmət sevgisi yaşayacaqdır.

**İnsanların içindəyəm,
sevirəm insanları,
Hərəkəti sevirəm,
Düşüncəni sevirəm,
Kavqanı sevirəm,
Sən kavqamın içində
bir insansın sevgilim,
Səni sevirəm.**

Nazim Hikmət novotor şair idi. Bütün həyatı boyu o, daima yeni formalar, mövzular, metaforalar üzərində işləmişdir. Maraqlıdır ki, şair 1963-cü ildə vəfatından qısa müddət öncə, yeni poetik görüşlərini belə açıqlamışdı: Mən mövzunu elə bir formanın içinə yerləşdirmək istəyirəm. daha canlı, daha rəngli formaya üstünlük verirəm.

Kövrək hissələr ustadı, duyğulu qələm sahibi Nazim Hikmət eyni zamanda ürəyini, duyğularını, düşüncəsini, qələmini, başdan-başa həyatını xalqına verməklə öyünən türk şairlərindən biridir. Şair adı, irqi, coğrafiyası, milliyyəti nə olursa olsun, milli azadlıq, ictimai ədalət, sülh üçün döyüşən hər bir xalqın bu uğur yollarındakı savaqlarını şerhləndirən ölmüş və geniş yer verməmişdir. Onların zəfərlərini öz xalqının zəfəri, məğlubiyyətini isə öz xalqının məğlubiyyəti, sevincini, kədərinə də özünü külləşdirmişdi. Onun əsərlərində bu açıqlardan, bu sevinclərdən məğlubiyyət və zəfərdən əks-səda var.

Nazim Hikmet kuşesi gördüm, ne Nazim Hikmet meydanı, ne heykeli açıldı İstanbulda, ne muzesi. Şairin adına ne okul var, ne kütüphanə, ne park, ne tiyatro... Uzaktan bir gemi keçər, Nazim Hikmet gemisi. Sovyet gemisi!". Bu sözlərdə Anarın türk şairinə olan məhəbbəti ilə yanaşı, Nazim Hikmətin Vətən dənə, qərib taleyinə qarşılıq bir nisgil, yanğı hiss olunurdu.

Qəriblik... Anar yazırdı: "Mən bunu, 1993-cü ildə 7 ay Türkiyədə yaşadığım zaman özümdə hiss etdim. Türkiyə bizə yaxın ölkədir, demək olar ki, doğma dilimizdir, orada mənim çoxlu qohumlarım var, bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycan üçün çox darıxdım, elə nostalji hissələr keçirirdim ki, mən Nazim Hikmətin Moskvada nə çəkdiqlərini, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin Türkiyədə hiss etdiqlərini indi başa düşürdüm. Vətən yenə Vətəndir. "Gecə düşüncələri"ndə mənim belə bir misram var: "Xoşbəxtlik özün kimi öz vətəndə olmaqdır. Çünki vətəndə olmaq və özünü itmiş bilmək də çox dəhşətlidir".

Nazimi "communist" edən Anadolu mənzərələrini, haqsızlıq və ədalətsizlikləri önə çəkən Anar müsahibələrinin birində "Anadolu insanının çilesi Nazimi kommunist olmaya yönətti. Nazim, böyük hayallerle Sovyetler Birliğı'ne geldi. Ancak aradığı romantizmi bulamadı. Nazim Hikmet, Türkiyə'de ko-

edir, tanıdırdı.

Anar özünəməxsus üslubda qələmə aldığı bu əsərdə Nazim Hikmətlə bağlı bir çox məsələləri obyektiv şəkildə, şairin özünü həm sənətkar, həm də şəxsiyyət kimi, ideoloji məyusluqları ilə birlikdə təsvir etməyə nail olmuşdur. Anar tərənnüm etdiyi Nazim Hikmət adlı böyük obrazı "gözüylə görür, əliylə tutur, nəfəsini hiss edirdi".

Türk dünyası üçün geniş maraqlı doğurmuş bu nəşr "Dədə Qorqudsuz, Yunus Əmrəsisiz, Füzulisiz, Üzeyrisiz türk dünyası olmadığı kimi, Nazim Hikmətsiz, Qara Qarayevsiz də türk dünyası yoxdur" - deyən Anarın ən böyük xidmətlərindən biri idi.

**Nikbin şair!
Didərgin,
İtkin şair!
Səksən beş azdır, çox az,
Keçəcəm neçə qış, neçə yaz:
"Bir aşk masala"na dönəcəksən.
Zümrüd quşu kimi
İstanbulu enəcəksən.**

Və

**Nəsilər deyəcək:
Adı ölməz,
Odu sönməz,
Üzü dönməz idi Nazim!
Ey gidi Nazim...**

Vilayət Rüstəməzadə

Nobel mükafatı laureatı Pablo Nerudanın "Nazimin yanında biz